

9. onder ambtenaren

Synopsis

Het mensbeeld en de ethiek, resp. moraal van Martin Heidegger als inspiratie voor de Heidegger-adept.

1. Een collega-ambtenaar van een middelgrote stad verhangt zich op zijn werkkamer kort nadat hij bij mij een 'visitekaartje' achterliet met daarop in kapitalen de naam en de ethiek van Martin Heidegger. De moraal, welke moraal ook, als katalyserende factor in het wraakmotief ('de knal van de deur') achter menige zelfdoding. En de vraag hoe dat bij deze ambtenaar kan hebben gewerkt.

2. Heidegger via twee van zijn geschriften door mij begrepen als een dominante gevoelsmens. De doorsnee Heidegger-kamaraad een heel ander type. De ethiek van *Sein und Zeit*: das eigentliche Dasein en das Dasein zum Tode, beide losgeworsteld van de greep van das Man maar pas te bereiken als een mogelijk resultaat van de ervaring van de angst. Heideggers schildering van de angst door mij begrepen als wèl reëel, echter als voorbehouden aan de hysterisch-neurotische of op zijn breedst de gevoelvolle karakters. Het bezit van een verstandelijk karakter, zoals ikzelf en ook menige Heideggerkamaraad zo'n karakter bezit, als onneembaar obstakel op de weg naar de Heideggeriaanse angst, dus naar het dito heil. Geen verplichting van deze soort in het lied van Dirk Witte: Mensch, durf te leven, dat overigens een nauwkeurige voorafspiegeling blijkt van de ethiek in Heideggers *Sein und Zeit*. . .

Eerste pagina's:

- 1 -

- 'Het tuig', 'de zorg', 'het zijn ten dode', een 'niets' dat niet ophield met 'nietsen' – Martin Heidegger! Pfft..! Wie ter wereld had gedacht dat een mens ook daar zijn ziel nog in bewaring kon geven? –

De verbazing gold een ontdekking die ik een klein uur tevoren had gedaan. Ze was me bereid door meneer Van der Vaart, de directeur van de Sociale Dienst van de stad waar ik werkte, en ik liet haar tot me doordringen in de trein die me van die stad terugbracht naar mijn woonplaats Amsterdam.

Zonder vraag van mijn kant had meneer Van der Vaart me iets van zichzelf doen kennen. Zomaar: tijdens een borreluur van de gemeentelijke commissie voor de Beeldende Kunstenaarsregeling, het sociale vangnet voor kunstenaars dat in de jaren '70 nog bestond. Van der Vaart was er de voorzitter, ik zat er als de conservator moderne kunst van het gemeentelijke museum; voor ons beiden was het lidmaatschap van de club een verplicht nummer van het ambtenarenbestaan. Hoe het gesprek werd aangeknoopt viel door de zeef van het geheugen, zoals trouwens de aanleiding van die borrel, die thuis bij een ander lid van de commissie was belegd. Maar nu ik dit schrijf, bijna dertig jaar later, zie ik de man weer voor me staan, vroeg grijs, het gezicht mager en vermoeid, het glas versterkend vocht in de hand en de schimmen van de andere aanwezigen rondom.

Meneer Van der Vaart praatte tegen mij aan. Ik luisterde, half geïnteresseerd. Wat ik weten moest, blijkbaar, was wat voor een type persoonlijkheid deze Van der Vaart eigenlijk was. Een vrijbouter, daar kwam het zelfportret op neer. Want och: als hij eens niet op zijn werk wilde verschijnen, dan bleef hij toch gewoon een keer weg? En als hij behoefte had om nog eens een oude relatie op te zoeken, zoals hij de afgelopen week in werktijd had gedaan, hij was er helemaal voor naar A. geweest, wat hield hem tegen? En als hij indertijd, toen die relatie speelde, nog een andere relatie erbij had gehad, waarom niet? En als hij de notulen van de vorige vergadering niet gelezen had, nou: was er in het leven echt *niets* dat belangrijker was? Wat moest het hem allemaal kunnen schelen? Wat had hij met dat bliksemse burgergedoe van doen? - Ja..., moest ik vervolgens weten, - ja: dat was nou wat hem zo diep, echt diep getroffen had in het werk van Martin Heidegger. 'Die heeft dat ook zo geniaal beschreven. Ja: dat eindeloze gezeur van ...' - en met een armgebaar alsof de strijd tegen een bierkaai van kosmische maat moest worden opgegeven: '... *das e-wi-ge Man.*' 'En toen werd hij lid van de NSDAP', zei ik.

Meneer Van der Vaart schrok op uit een trance, ontdaan. Zijn roodomrande ogen - die heeft een nacht niet geslapen, zag ik nu - keken me ontsteld en vervolgens diep teleurgesteld aan. 'Eh... wat?' zei hij. En met opnieuw een gebaar van moedeloosheid: 'Maar... maar dat heeft er toch helemaal *niets* mee te maken. Dat was toch een *totaal* andere zaak. En godverdomd... dat juist *jij* daar nu over beginnen moet. Met zoiets kinderachtigs. Nee, verdomd, juist *van jou* had ik dat niet verwacht.'

- Tjeezus, dacht ik: - een gevoelige snaar. Hoe nu? - Wat ik zo gauw bedenken kon om het trillen van de snaar te dempen was de toelichting, dat het me niet om de persoon van Heidegger ging. Het ging me om de dubbele moraal die in de jaren '60, vooral in de eerste helft daarvan, van volksverlichtende zijde aan de jeugd was voorgeleefd. De gemeentesecretaris van Uithuizen die nog in 1965 voor het gerecht van een opiniërende gemeente moest worden geslept daar hij in 1935 op een landdag van de NSB was gesignaleerd, tegenover helden van de geest als Emil Nolde, Ezra Pound, Pyke Koch, de Futuristen en ook Martin

Heidegger, die alleen maar het slachtoffer van een duister tijdsbestek zouden zijn geweest of bij wie het allemaal toch heel erg was meegevallen. Verondersteld tenminste dat je van wat er zo was meegevallen zelfs maar weten mocht.

Het dempen lukte. Meneer Van der Vaart kon tenminste dit wel een beetje van me begrijpen. En nadat ik had gezegd dat ik Heidegger nog niet gelezen had maar dat wel eens zou gaan doen werd het gesprek vervolgd in de sfeer die bij het borreluur van gemeentelijke commissies past.

In de trein naar huis gaf het geval me echter te denken. Een gelovige band met Martin Heidegger – wie had aan zoiets ooit gedacht? Want wat geen twijfel lijden kon: Heidegger was geen gewone bewondering van meneer Van der Vaart. Die schrik, die ontdane blik na die steen van mij in de vijver van zijn trance, iets anders dan de emotionele lading van die ene band konden ze me niet te leren hebben. Waarom had hij die steen juist van mij niet verwacht? Hij kende me alleen van de vergaderingen, zoals ik hem. Maar het kon zijn dat ik daar iets had laten merken van mijn minder dan gemiddelde achting voor de helden van het naoorlogse verzet, zoals deze in de jaren '60 een deel van het publieke podium onveilig hadden gemaakt. Of misschien had hij het zich gewoon niet kunnen voorstellen van een ambtenaar zoals ik, die alle dagen omging met moderne kunst en alle weken met kunstenaars. Veel tijd voor het peilen van mijn persoon had hij echter niet gehad. Het was amper een half jaar geleden dat hij was opgedoken als de nieuwe voorzitter van de commissie. Als directeur van de Sociale Dienst had hij geen gemakkelijk bestaan, wist ik wel. De stad, die eeuwen terug een industrieel centrum van betekenis was geweest, wist zich nu gezegend met toppercentages waar het ging om alcoholisme, geestelijke vergroeiing, anafalbetisme en a-sociale levenspatronen. De voorganger van meneer Van der Vaart had ik dan ook bewonderd om wat ik te zien had gekregen van zijn soepele, haast elegant te noemen maar tegelijk ook accurate omgang met zijn taak. Petje af, was de inschatting geweest. Maar toen hij kort na zijn welverdiende pensionering overleed had me dat niet verbaasd.

Meneer Van der Vaart was een ander type. Zo te zien een man van de losse pols. Inderdaad had hij de notulen van de vorige vergadering niet gelezen en ook verder had hij iets achteloos over zich gehad. Alsof het allemaal even tussendoor moest gebeuren, gauw en van hopla, alsof het commissiegedoe hem gewoon niet zo interesseerde. Maar daarvan vooralsnog nog geen probleem, de zaakjes van de commissie rolden wel verder en iets persoonlijks met hem, voor hem of tegen hem, had ik nog niet gehad.

En zo'n ambtenaar als deze ambtenaar, stelde ik nu vast, had het intiem met Martin Heidegger. Of all people! Die dubbele moraal waarover ik was begonnen had de lieve vrede gered, en vooruit dan maar. Maar vanuit het geval op zichzelf gezien, dus los van die gevoelige snaar, had het beter nog even oorlog kunnen blijven. Want natuurlijk had dat lidmaatschap van de NSDAP er wèl mee te maken gehad. Van Heidegger had ik nog niets gelezen maar langs indirecte weg,

via een handboek over de filosofie, had ik toch minstens begrepen dat dat eeuwige *Man* zoiets te betekenen had als de sociale omgeving van het individu. En die omgeving met inbegrip van haar ethiek. Het individu had zich daarvan los te maken, moest zich ervan distantiëren, volgens Heidegger. Welnu: in 1933 had de wijsgeer zich gevoegd bij een sociale omgeving die onder andere de individuele opstelling niet al te hoog in haar vaandel had geschreven. 'Du bist nichts, dein Volk ist alles.' Een verraad dus aan het eigen idee, waartoe niemand de wijsgeer had gedwongen. (..)